

Tizenöt a százhuszonötből

Miközben tanszekünk jubileumán az emlékek 125 év távolába, vagy még messzebb visznek, eszünkbe sem jut egy másik, jóval szerényebb évforduló: az ELTE Finnugor Tanszékén 15 éve indult be a finn szakos képzés. Tizenöt év semmi százhuszonöthöz képest, ám sok, ha vissza akarnánk pergetni a közben lezajlott eseményeket. Már az a 11 év is, amennyit én itt közelről láttam ebből, bővelkedett bennük. Elég csak belegondolnom abba, ki mindenkivel osztozhattam ez idő alatt a szobában, amelyben helyet kaptam, és ámulok: alig van közülük jelen ma az oktatói állományban egy-két fő. A többiek – Hajdú Péter, Nagy József, Pusztay János, Schmidt Éva, Simoncsics Péter, Tólos Endre, Várady Eszter – mind távol vannak, ki földrajzilag, ki hivatali kötelekeit tekintve, Nagy József pedig örökre. Három tanszékvezető, öt finn vendégtanár, többszöri ide-odaköltözések szabdalták még ezt a röpke néhány évet is korszakokra, s az átmenet nem volt minden esetben könnyű. Még a könyvtár 1986-os költöztetését sem tudtuk máig egészen kiheverni.

A hazai fennisztika és egyetemi finnoktatás múltjáról és jelenéről 1989-ben jelent meg az első összegzés és, ami tanszékünket illeti, az első kritika (az előbbi Hajdú Pétertől, az utóbbi Domokos Pétertől a *Specimina Fennica* I. kötetében, Pécs 1989). Fennállásának 10. évfordulóján szakunk külön kiadványban mutatkozott be (Outi Karanko-Pap, Várady Eszter, szerk., *Tanulmányok a finn nyelvről és kultúráról*. Urálsztikai Tanulmányok 6., Budapest 1993.); ebben Hajdú Péter már a hazai Finnország-kutatás jövőjének is figyelmet szentel. Bármennyire eltörpül is e mostani mellékévforduló a Finnugor Tanszék ünnepe mellett, talán nem homályosítja el annak fényét, ha az alábbiakban az alkalmat újabb, afféle időközi számvetésre használjuk fel, remélve, hogy az a források – kari, tanszéki nyilvántartások, korábban közölt becslések, személyes emlékek – hiányossága ellenére is tanulsággal szolgál.

Szakunk hallgatóinak száma a kezdetektől máig (tehát a hároméves, azaz ún. C-szakos, valamint a nyolc féléves, ún. B-szakos képzésben résztvevőké együttvéve) legalább 130-ra tehető. Hogy ez sok-e, vagy kevés, nincs értelme firtatni, hisz a felvehetők létszáma tudvalevőleg felső határhoz van kötve. Mégis, komoly növekmény mutatható ki magának a szaknak a történetében: a korábbi becsléseket alapul véve elmondhatjuk, hogy 1992 ősze óta majdnem ugyanannyian kezdtek tanulmányaikat nálunk, mint ahányan az azelőtti tíz tanévben együttvéve. A szak iránti érdeklődés foka abból is lemérhető, hogy évről évre kétszer-háromszor annyian végzik el az alapozó kurzusokat, mint ahányat felvehetünk. Jelenleg a legóvatosabb számítás szerint is összesen 400 körül lehet azoknak a (nem okvetlenül bölcsészkarri, nem okvetlenül magyar anyanyelvű, nem okvetlenül diplomátlan) hallgatóknak a száma, akik a finn nyelvvel ily módon ismerkedtek meg az elmúlt 15 év alatt, és ez már magában is figyelemre méltó eredmény. Így hát, még ha ünneprontásnak hat is, nem titkolhatjuk el, hogy a finn szakos képzés, legalábbis a mennyiségi mutatókat tekintve, bizony felülkerekedett a finnugoron: a finn szak iránti érdeklődés majdnem mind a 15 évben nagyobb volt, mint a finnugor iránti; a finn szakos hallgatók száma jóval felülmúlja a

finnugor szakosokét. E pillanatban, 1997 őszén, a finn szakosok összlétszáma több mint kétszerese a finnugor szakosokénak, a két kezdő évfolyam között pedig majdnem négyszeres a különbség. (Apró, de jellemző mozzanat, hogy a tanszéki viszonylatban hamar „tömegszakká” vált finn stúdiumok csak 1987-től, a B-szakká való átminősülés után kerültek ki a kari tanrendben a finnugrisztika árnyékából, s foglalták el abécé szerinti helyüket a finnugor szak előtt.)

A tizenöt, de különösen az utóbbi öt év során nemcsak a jelentkezők száma, az évfolyamok összetétele is változott. Miközben a két „testvérszak” (finn, finnugor) hallgatói egyre kevesebb érdeklődést mutattak a másik szak iránt, évről évre többen jelentkeztek olyanok, akiknek nemhogy a finnugrisztikához nem volt semmi közük, de, míg felvételi követelménnyé nem tettük, jórészt azt se tudták, mi fán terem a nyelvcsalád, annak is a finnségi ága. Megjegyzendő, hogy hallgatóinknak kb. tíz százaléka kívülről, a természettudományok, jog, közgazdaság etc. területéről érkezett. Mindazonáltal a leggyakoribb főszaak, ha nem is éves lebontásban, a magyar és az angol. Örvedetes fejleménye az utóbbi két évnek, hogy a jelentkezők közt skandinavisztikával vagy a skandináv nyelvek valamelyikével foglalkozó diákok is felbukkantak. (Ezzel egyenes arányban csökkent azonban az orosz–finn szakosok száma.) Eddig kb. féltucat külföldi végzett nálunk, ha azonban az alapozó kurzusokat is számba vesszük, elmondhatjuk, hogy eleinte egyikük–másikuk már–már a finnországi egyetemek *Finnish for foreigners*-nyelvtanfolyamainak nemzetközi jellegét öltötte magára.

A szakdolgozati témákban – a rendelkezésemre álló adatok szerint – hangsúlyeltolódás figyelhető meg, és pedig a (művelődés-, kapcsolat-, összehasonlító irodalom-, színház- etc.) történeti vizsgálódások rovására: az 1990 előtt benyújtottaknak csak kb. a negyede, az 1990-től elkészülteknek és a készülőfélben levőknek már a nagyobb része szól a mai finn nyelv vagy kultúra valamely szeletéről (példának okáért egy kémiai és egy matematikai műszójegyzék, továbbá három–négy kontrasztív nyelvészeti, két szociolingvisztikai, öt kortárs szépirodalmi tárgyú és egy mai finn filmmel foglalkozó tanulmány).

A külvilágban zajló változásokkal nem csökkent ugyan a finn szak népszerűsége, a finn tudás piaci értéke azonban süllyedt, s ez meglátszik a tanszék által kinevelt pályakezdők szakmai esélyein. A törésvonal 1990 tájékán húzódik: míg a tanulmányaikat ennél korábban végezteknek még módja nyílt szakképzettségüket akadémiai és más kutatóhelyek munkatársaként, egyetemi oktatóként, műfordítóként és a magyar–finn kulturális kapcsolatok szervezőjeként kamatoztatni, s a megfelelő helyen kamatoztathatják ma is, addig az azóta eltelt években igen kevesen csatlakozhattak hozzájuk. Ha valamiféle dicsőséglístát akarnánk legeredményesebb tanítványainkból összeállítani, azon legalább két tucat név szerepelne, köztük a már említett jubileumi kötet szerzőié. Hadd emeljem itt ki csupán néhányukat: a *Kalevala* (Ha Női, 1994) vietnami fordítóját, Bui Viet Hoát (végzett: 1987), szakunk volt és jelenlegi oktatóit, Nagy Nórát (1993–95; végzett: 1988), Váradý Esztert (1989–94; végzett: 1988), Bereczki Andrást (1994–; végzett: 1986) és Sirató Ildikót (1994–; végzett: 1990), valamint a finn kultúra külföldi megismertetésének szolgálatában érdemeket szerzett Móra Klára, Peregi Dóra és Szabó Ágnes (végeztek: 1982, 1992, 1983) mellett érdekességképp Bolyó Juditot (végzett: 1993), aki jelenleg a mexikói–finn kapcsolatok kiépítésén munkálkodik.

A képzés tartalma is változásokon esett át, először természetesen 1986-tal, a négyéves formára való áttérésakor. Az olyan tantárgyak kötelezővé tétele, mint a történeti nyelvtan, a fordítási-tolmácsolási gyakorlat vagy a svéd nyelv alapjai, csak ekkortól lett lehetséges.

Ahogy szélesedett azonban a jelentkezők köre, egyre nyilvánvalóbbá vált a további módosítások szükségessége. Az, hogy a hallgatók egy része semmiféle nyelvészeti és irodalomtudományi előképzettséggel nem rendelkezik, a finn nemzeti műveltségről nincsenek iskolából hozott ismeretei, és kellő nyelvtudás híján tájékozódási lehetőségei is szűkösek, a szakra is kötelezettségeket ró. Három évi tervezés, ábrándozás, az ábrándokkal való leszámolás és kölcsönös engedmények után 1995-re némileg megnövekedett az óraszám, sokasodtak a követelmények, részlegesen megújult a tanrend. Különösen két reformintézkedésnek lehet – már van is – jótékony hatása: a féléves, alapvető tudománytörténeti, módszertani és gyakorlati ismereteket nyújtó kurzusoknak, melyek a kezdőket bevezetik a fennsíkára és a finn irodalom kutatásába, valamint annak, hogy a kötelező óraszám egy részét felszabadítottuk választható szakkurzusok céljára. Igaz, ezeknek a száma várakozáson aluli, s az oktatók jelenlegi óraterhelése mellett nem is igen lesz nagyobb. Pedig a tananyagban helyenként továbbra is ür tátong. A leíró nyelvészet területén például kevés vagy szinte semmi idő nem szokott jutni szófajtanra, szóalkotástanra, szószerkezetanra, mondatjelentésanra, szöveggrammatikára és -szemantikára, lexikológiára, verstanra. A nyelvjárástan és a nyelvtörténet időkerete oly szűk, hogy azalatt a hallgatónak még csak belekóstolnia sem igen lehet e stúdiumok ízébe. A balti finnek interetnikus kontaktusairól, a finnországi településtörténetről, a regionális nyelvváltozatok kialakulásáról általában elenyészőek maradnak az ismeretei. Ugyanez a helyzet az irodalomtörténet egyes korszakaival. A felsorolás korántsem teljes. A választható tanegységektől többek között épp e hiányok pótlását remélte volna hallgatóink java.

Egyéb mulasztásainkkal sem árt 15 év elteltével szembenézni. Az előadások anyagát nem tettük jegyzetek formájában hozzáférhetővé, jöllehet a legtöbb vizsgán nincsenek alternatív követelmények. Nem is lehetnének, hisz a szakirodalomhoz és a forrásokhoz való hozzájutást sokszor még a legalapvetőbb kézikönyvek esetében is csak részben tudjuk biztosítani. Nem vettük tervbe elegendő számú egyéb segédlet (pl. szakszójegyzékek, nyelvi érdekű szöveggyűjtemények, válogatott tanulmányok) összeállítását sem. Nem vállalkoztunk a hallgatói (szak)dolgozatok, műfordítások vagy műfordítás-kísérletek nyilvános megvitatására, közzétételére. Nem teremtettünk mindehhez teret; az első és eddig egyetlen hazai fennológiai fórum – a hatodik kötetnél tartó *Specimina Fennica* – nem Pesten jött létre, hanem Pécsen alapította és Szombathelyen adja ki Pusztay János. Nem törekedtünk a társintézményekkel való összefogásra: a budapesti finnoktatás és -kutatás elszigetelődni látszik mind a finnországitól (Finnországban kilenc-tíz egyetem közt oszlik meg a fennológiai képzés java), mind a nem-finnországitól (a világ 81 egyetemén lehet ilyen vagy olyan formában, s korántsem csak finnugor tanszéki fennhatóság alatt, finn stúdiumokat folytatni, csak Magyarországon hat-hét helyütt), elszigetelődni látszik még a debrecenitől, szegeditől stb. is, nem beszélve a karon és egyebütt folyó balti és skandináv tárgyú kutatásokról, melyekkel szintén nem ártana érintkeznie. Szakunk nem készült fel arra, hogy állandó, közvetlen és eleven kapcsolatot tartson a bel- és külföldi szakmai közeggel, hiszen ezzel elrugaszkodni kényszerülne a protokolltól, amely létrehozta. Csakhogy nem szabad elfelednünk: e protokoll aláírásakor legalább akkora szerepet játszottak a kultúrdiplomáciai megfontolások (kétoldalú szerződés, kölcsönösségi alap, a rangidős finnugor tanszékek – Budapest, Helsinki – közötti majdnem évszázados kapcsolat és együttműködési rutin), mint a szakmaiak, ha nem nagyobbak. Ily módon szakunk mindjárt háromszoros intézményi függésbe került a finnugrisztikával: függ anyaintézményétől, annak helsinki partnerétől, s függ saját hasonmásától, a helsinki tanszéken folyó magyar nyelv és kultúra szakos képzés-

től (amúgy ez utóbbi függés tükröződik szakunknak a hazai filológiai hagyományoktól elütő, kissé meghökkentő elnevezésében is), miközben semmiféle közvetlen intézményi kötelék nem fűzi a voltaképpeni fennológiához magához. A finnugrisztikai információs hálóra van csatlakoztatva, márpedig e hálón a fennisztikai információ jelentős része kívülreled.

A Finnország-kutatással foglalkozó intézmények valamilyen fokú önkéntes összefogására több okból is szükség volna; itt kettőt említek.

Az egyik: finn részről nemigen van, ami összefogná az érintett külhoni feleket (de legfőképp azokat, amelyek *nem* a finn s nem is a balti finn nyelvterület országában működnek). Szemben a nemzetközi érdeklődést szervezeti keretekbe kanalizáló hungarológiával, a fennológiának nincsenek nemzetközi kongresszusai, sem olyan társaságai, melyek a világban folyó fennológiai kutató- és oktatótevékenységet áttekintnék, s időről időre szakmai mérlegelés tárgyává tennék. Azt tapasztalni, hogy a nemzetközi fennológia Finnország számára, legalábbis egyelőre, nem tudományos, hanem főként művelődéspolitikai szempontból tekintendő kérdés. Akik e kérdést kezelik, egyelőre szigorúan megkülönböztetik a tudományos tevékenységet a kultúrmissziótól, a fennológiát a külföldi finnoktatásól, *ulkomaa-laisopetustól*. Ami nekünk „hungarológiai műhely” vagy „centrum”, az finn változatban egyszerűen kutató- vagy oktatóhely, *opetuspiste*. Ha mi magyar filológiát mondunk, ők finn nyelvet és kultúrát. A finn szakos vagy finnül tanuló külföldit emlegetik a nyelvelsajátítással, a finnek mint idegen nyelvnek az oktatásával foglalkozó vizsgálatok adatközlőjeként vagy hasznélvezőjeként, finnbarátként, a kultúraközi kommunikáció elősegítőjeként, de nem emlegetik a fennológiai dialógusok potenciális partnereként (vö. pl. Tarmo Kunnas és Mikko Korhonen cikkével a *Speciminia Fennica* I. kötetében, Pécs 1989, 13–5, 39–45. A finn oktatási tárca ez ügyben illetékes bizottságának a tevékenységéről s e tevékenység alapelveiről, céljáról l. még: *Kielisillan rakentajat*. Katsaus ulkomaanlehtori- ja kielikurssitoimintaan ja toiminnan arviointi. Opetusministeriö, Helsinki 1997. Arról pedig, hogy érdemben mibe és mennyire tartják célszerűnek finn részről a külföldi hallgatót beavatni, a következő kötetekből tájékozódhatunk: Jyrki Kallioikoski, Kirsti Siitonen, szerk., *Suomeksi maailmalla*. Kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta. Castrenianumin toimitteita 44, Helsinki 1993; Anna-Kaisa Koitto, Marjut Vehkanen, szerk., *Senaatintorilta Orajärven osuuskaupalle*. Ulkomaanlehtori suomalaisen todellisuuden tulkkina. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 49, Turku 1995.)

A másik: szakunk oktatóinak kezdetben maroknyi csapata, amelyre a szerződést szabták, az évek során megtöbbszöröződött (eleinte a kötelező tárgyak tanításához elég volt a két finn anyanyelvű, finn állampolgárságú előadó mellett két-három magyar, ma viszont kilenc magyar jut három finnre,* s a kilencből öt csak a finn szakos képzésben vesz részt), nem növekedtek azonban az esélyeik arra, sőt a létszámnövekedéssel egyenes arányban éppenséggel csökkentek, hogy nyelvtudásuk ébrentartása, tájékozódás és friss ismeretek szerzésére céljából pár évente magára a helyszínre utazzanak. Amiben reménykedhetnek, az a kapcsolattartás *egyéb* formáinak bővülése.

A fennisztika (s általában a fennológia) hivatásos művelése nem tipikusan magyar feladat, amint Hajdú Péter írja már említett 1993-as cikkében. Tipikusan a mi feladatunk

* Bereczki András, Csepregi Márta, Domokos Péter, Gombár Endre, Kubinyi Kata, Sirató Ildikó, Simon Valéria, Szij Enikő, Venczel Katalin; Tapio Hokkanen, Outi Karanko-Pap, Kirsi Rantala

viszont egyebek között az, hogy a megértésnek olyan zavarait, amelyekre a finnországi és nem-finnországi fennológia fent bemutatott viszonya is példa (egy a sok közül), felismerjük; ezek típusait, okát, nyelvi és metanyelvi megnyilvánulásait kutassuk és rendszerezzük, amiként feladatunk volna a magyar–finn érintkezések során egymásról kialakult sztereotip értékítéletek és hiedelmek eredetének és szerkezetének a vizsgálata, valamint az érintkezések nyomon követésén, a fogadtatás dokumentációján túl a befogadás valódi mértékének a felmérése is. Így léphetnénk tovább a szakunkon eddig is kitüntetett figyelemben részesült kapcsolattörténettől az interkulturális fennológia magyar, az interkulturális hungarológia finn vetülete – és más vetületeik – felé, a szociolingvisztika, kommunikációtan, antropológiai nyelvészet, szemiotika, műfordítás-kutatás és ki tudja, még milyen diszciplínák módszereit is alkalmazva. (Egyszerűen szólva: feladatunk volna felderíteni például, hogy mit miért fordítottak, s ha nem, miért nem, a finn irodalomból magyarra (resp. a magyarból finnre), és kik és miért (nem) olvasták, ha (nem) olvasták, és mindebből mit és miért fordítottak vagy olvastak félre; hogy milyen az aktuális Finnország-kép nálunk (resp. az aktuális Magyarország-kép Finnországban), s mely tényezők (sport, film, számítástechnika, Internet) motiválják; hogy uralkodó sztereotípiáinknak mely egyedi s mely egyetemes vonásai vannak, és mióta, mely kérdéskörben uralkodnak, s miért; hogy mely forrásokból táplálkozik a lappok, észtek, svédek, oroszok, németek stb. Finnország-képe, s mennyiben különböznek ezek a források a mieinktől; hogy mennyire és hogyan van reprezentálva a finn irodalom a világ műfordítás-irodalmában, s mennyire és hogyan a világirodalom a finnországiiban; hogy hasonlítanak-e, különböznek-e a társadalmi tudatformálás stratégiai az Európához való csatlakozás évadján Finnországban és nálunk; hogy ...)

Szakunk 15 éves múltja rövid idő. Ne feledjük: Debrecenben, ahol a finn szak feleannyi időse sincs, a fennisztika „hivatásos művelésének” ennél jóval régibb hagyományai vannak. De a budapesti finn szak is kinőtt a gyerekkorból, kamasz már. Itt az ideje, hogy türelmetlenül, mohón, olykor akár az illendőség határán túllépő kíváncsisággal, akár kapkodva, belevesse magát a világ – a finn világ – újabb és újabb darabjának a felfedezésébe. Remélhetőleg nem lesz magányos; remélhetőleg lesznek itthoni és külföldi társai, akikkel kérdéseit és válaszait megoszthatja.